

ÖRSI JULIANNA

Változások vonzásában

Szendrei Eszter: Törésvonalak. A rendszerváltás hatása Túrkeve társadalmára.

Túrkeve, Túrkeve Kulturális Egyesület, 2011. 272 o.

Európa, és benne Magyarország is, nagy társadalmi átalakulásokon ment át az elmúlt két évtizedben. A politikai döntéseken alapuló rendszerváltás megváltoztatta a tulajdonviszonyokat, amely hatással volt a gazdasági életre és a társadalomra egyaránt. A hatások mikro-szintű bemutatásával foglalkozik Szendrei Eszter új könyvében.

A szerző egy olyan magyarországi kisvárost választott vizsgálata helyszínéül, amely a Nagyalföld közepén, Jász-Nagykun-Szolnok megyében fekszik Debrecentől és Szolnoktól körülbelül egyenlő távolságra. Túrkeve az alföldi mezőváros övezet tagja, amely közelében alig van falu, így vonzáskörzete sincs. Közlekedési viszonyai hátrányosak. Mindez kedvezőtlenül befolyásolja a település fejlődését. Az alig 10 ezer lélekszámú város lakosságszáma a 20. század második felében, de különösen napjainkban erősen csökken. Túrkeve kiválasztása azért is fontos, mert az újkorban (18-19. század) a partikuláris kiváltsággal és önálló közigazgatással rendelkező Jász-Kun Kerülethez tartozott. A 20. század közepén viszont politikai döntés következtében a nagyüzemi gazdálkodás minta-települése (első termelőszövetkezeti város) lett.

A kutatás helyszínének kiválasztását szerencsésnek tartjuk, mivel a településen és környékén korábban is folytak társadalmi vizsgálatok. A település története, néprajza jól feldolgozott, forrásai főleg a 18. századtól folyamatosan megvannak.

Szendrei Eszter vizsgálata időszakaszát a rendszerváltás utáni másfél évtizedben jelöli meg (1989-2004), tehát a rendszerváltástól Magyarországnak az Európai Unióhoz való csatlakozásáig. Valójában azonban tágabbak az időhatárok, mert előzményként 1951-től mutatja be a város életét, valamint áttekintés ad 2004-2010 közötti időszakról is. A hangsúlyt tehát az átmeneti korszakra teszi, amelyről még kevés ilyen részletes, településszintű vizsgálat történt Magyarországon.

A kutató 2001-től nemzeti és Európai Községi támogatású projektek résztvevőjeként és a Pécsi Tudományegyetem doktoranduszaként végezte feltáró munkáját. Jelen könyv kiadását a Túrkevei Kulturális Egyesület vállalta fel, melyet országos és helyi szintű támogatása is volt. Szendrei Eszter interdiszciplináris kutatást folytatott. A történeti és néprajzi módszereken kívül felhasználta a statisztika, a szociológia és a demográfia forrásait, eredményeit is. Kutatott a levéltárban, a múzeumban, az irattárakban, felhasználta a nemzetközi és a hazai szakirodalom eredményeit, de átolvasta a helyi sajtó, helyi kiadványok anyagait is. Nagy hangsúlyt fektetett az egyéni beszélgetésekre, megfigyelésekre. Közel kétszáz családot interjúvolt meg. Elvezetett az útja a szocialista korszakbeli és a mai vezetőkhez, „kulcsemberekhez” is. Az egyéni életutakból úgy von le általánosítást, hogy azt statisztikákkal is alátámasztja.

Szendrei Eszter szakirodalmi tájékozottsága hazai és külföldi viszonyokat illetően igen széleskörű. A szerző feladata ezúttal a rendszerváltás hatásának bemutatása egy kis város életére. E könyvben a politikai szereplőkkel nem foglalkozik. A makro-gazdasági és társadalmi változásokba helyezi bele a túrkevei adatokat. Országos és megyei összehasonlítást végzett például a demográfiai, egészségügyi, foglalkoztatási, munkanélküliségi jellemzők esetében. A környező városok közül Mezőtúrral, Kiszállással és Kunszentmártonnal hasonlította össze Túrkevét demográfiai, gazdasági, infrastrukturális vonatkozásban. A Szendrei Eszter által felrajzolt képet tovább árnyalhatjuk, ha a térségben végzett kutatásokkal (Szabó László tiszazugi, Örsi Julianna nagykunsági, Laki László kunhegyesi kutatási eredményei) összevetjük. Szendrei Eszter az általa kitűzött kutatási célnak eleget tett.

A szerző nyomon követi a vidéki ipartelepek megszűnését, a nagyüzemi mezőgazdaság lebontását. A helyükbe lépő mikro- és kisvállalkozások (kft, bt, egyéni vállalkozás) bár építettek a korábbi hagyományokra (szaktudás), de tőkeszegénység és kellő kapcsolatháló nélkül csak nehezen találtak piacot termékeiknek. Külső vállalkozó pedig – az infrastruktúra (közlekedés) hiányos volta miatt nem vagy alig telepedett meg Túrkevéen. Az állami és uniós támogatásokkal csak kevesen tudtak élni. Mindez együttesen nagyfokú munkanélküliséget okozott a városban, amely előrevetíti a kedvezőtlen migrációs folyamatot (a fiatalok és a szakképzettek elvándorlását). Hosszú tá-

von, ha nem kap a vidék (és benne Túrkeve) nagyobb támogatást, nem tudnak meg-erősödni a vállalkozások, a település népesség-megtartó képessége tovább romlik és a fejlődés nem biztosított.

A helyi társadalom korábbi szerkezete megbomlott, erősen átalakulóban van. A 20. század első felében mezőgazdasági jellegű település a szocialista korszakban bár lassan iparosodott, de a kialakulóban lévő első generációs munkásréteg, sőt az értelmiség életmódját is át meg át szőtték a paraszti vonások. Az új gazdasági mechanizmus (1868-tól) a tsz-paraszságnak biztosította a kisüzemi jövedelem kiegészítést (sertéstartás), ami az egész város lakosságára pozitív hatással volt.

A rendszerváltás után a gazdasági szerkezet átalakulása kihatással volt a lokális társadalomra is. A helyi társadalom szerkezete még nem mutat stabil képet, de bizonyos csoportok kialakulása már érzékelhető. Szendrei Eszter öt csoportot helyez el a társadalmi ranglétrán: 1.) lecsúszók, 2.) szinten-tartók, 3.) küzdők, 4.) előrelépők, 5.) jómódúak – kiugrók. A legnagyobb számú a szinten-tartók csoportja. Ehhez igazodik a többé-kevésbé a többi kategóriába tarozó is. A feljebbjutás csak keveseknek sikerül, míg a lecsúszás veszélye egyre többeket érint. Az életmód szinten tartása elsősorban a kínáló munkalehetőségek kihasználásával (alkalmi munkavállalás) úgy-ahogy sikerül. A városkép vegyes. Mutatja az uniós támogatásokkal megvalósult infrastrukturális beruházásokat, de a társadalmi tagozódást is.

Túrkevéen az emberek többsége még mindig családi kötelékben él, de már ide is begyűrűzött a házassági kötelék nélküli együttélési forma. Míg a 20. században a klasszikus két generációs parasztcsalád (amely kapcsolatot tartott a törzscsaláddal) volt a jellemző családtípus, mára átalakulóban van. A szerző megvizsgálva a család működésének gazdasági alapját biztosító körülményeket új családtípusok kialakulását jelzi. Nukleáris, átmeneti- és válság modellekről beszél. A nukleáris modellbe a klasszikus (tradicionális) családokat és a szerepcserés családokat sorolja. Átmeneti (kevert) modellnek a törzscsaláddal együttműködő nukleáris családot és a törzscsaláddal együttműködő csonkacsaládot tartja. Válság modellnek a családalapítás nehézségeivel küzdőket (szingli) és a gyermektelen élettársakat nevezi. Ez a kategorizálás is ideiglenes,

inkább csak a folyamatokat jelzi. A családkutatást tovább kell folytatni ahhoz, hogy tiszta képet kapjunk a település családi viszonyairól.

Szendrei Eszter könyvét végig olvasva azt tapasztaljuk, hogy a szerző olyan „látletet” adott Túrkevéről, amely Magyarországon sok hasonló települést jellemez. Bár a fejlődés eredményeire nem olyan részletességgel tér ki, de a problémák, tennivalók jól láthatók. A kutató ezzel hívja fel az irányítók, a vezetők, a politikusok figyelmét, hogy hol kell segíteni, hogy a „Vidék Magyarországa” élhetőbb legyen.